

İçəri Şəhər

Tarixin Nəbzi

Baş Məqalə Betti Bleyer

Mənbə: Azerbaijan International jurnalı - Aİ 12.3 (Payız 2004)

© Azerbaijan International 2003

“Salam—Necəsən?—Mən yaxşıyam—Çox sağ ol!” Balaca bir qız məni salamlamaq məqsədilə sanki ingilis dilində bildiyi sözlərin hamısını birnəfəsə söylədi. İsti yay günlərindən biri idi və mən Bakının xaricilərin çox vaxt “Köhnə Şəhər” deyə istinad etdikləri İçəri Şəhərində idim. Belə səmimiyyət İçəri Şəhərin küçələrində oynayan uşaqlara xas bir şeydir.

Və sonra 11 yaşlı zəkali Nura (səhifə 12 və 18-ə baxın) ingilis dilində çox az söz ehtiyatına malik olmasına baxmayaraq mənim kimi böyük adamı bir saata yaxın söhbətə tutdu. Və mən də sevinərək onun söhbətinə qoşuldum. “Adınız nədir?” “Haradansınız?” “Uşaqlarınız var?” “Bakını xoşlayırsınız?” “Mənim ingilis dili kitablarımı görmək istəyirsiniz?” “Mən böyüyəndə Amerikaya məktəbdə oxumağa gedəcəm” – onun söhbət əsnasında verdiyi suallar bunlar idi.

Sonra Nura kağız üzərində klas-klas oyunu çəkdi və mənə başa sala bildi ki, oyunun qaydalarına görə 7-ci mərhələyə çatanda klas-klas üzərindən hoppanarkən hətta oyun yoldaşların sənə kələk gəlməyə çalışsalar belə heç bir söz deyər və hətta gülə belə bilməzsən. Əks halda öz növbəni uduzursan. Görünür bu oyunda məcburi sükut Nura üçün növbəti mərhələlərdə tələb olunan şər deməkdən və məhni oxumaqdan qat-qat çətin idi. Burdan aydın olur ki, o, hətta tamam yad adamlarla belə ünsiyyət qurmaq və dostluq yaratmaqda daha çox qabiliyyətlidir. Sakit olmaq və adamayovuşmazlıq onun xasiyyətinə tamam yad və onun yaşadığı yerə—İçəri Şəhərə xas olmayan bir xüsusiyyət idi.

Bəs ən azı 12-ci əsrə aid edilən İçəri Şəhər fenomeni nədən ibarətdir? Bir çox əcnəbilər və hətta azərbaycanlılar (ən azından orada yaşamayan) üçün İçəri Şəhər dedikdə şəhərin bu hissəsini köndələn kəsən keçidlər və burada yerləşən Qız Qalası, Şirvanşahlar Sarayı, hazırda restoran kimi istifadə olunan bir sıra karvansaraylar, Cümə Məscidi, bir neçə hamam, incəsənət qalereyaları, xalçaçılıq emalatxanası və İçəri Şəhərdə olan binalar içərisində “ən çirkin bina” təsiri bağışlayan Sovet dövründə tikilmiş Ensiklopediya binası yerləşən ərazi başa düşülür.

Əslində yalnız qala divarları daxilindəki əsas yolu təxminən yarım saata gəzib başa vurmaq olar. Ümumilikdə bir neçə kilometrə ibarət olan döngə və dalanları ətraflı gəzib dolaşmaq üçünsə əslində bir neçə saat vaxt tələb olunur. Ancaq İçəri Şəhəri həqiqətən də dərk etmək istəyirsinizsə, əsas yoldan çıxın və dar döngələr boyunca gəzin. Məhz burada siz görəcəksiniz ki, İçəri Şəhəri İçəri Şəhər edən elə onun sakinləridir.

Qərblilərə görə bir-birinə belə yaxın yaşamaq insanları introspektiv və qapalı edərdi. Lakin İçəri Şəhərdə bunun əksini görürük. Belə ki, İçəri Şəhərdə qonşunun sənə haqda axşam saat neçədə

yatmağa getdiyini, səhər saat neçədə yuxudan qalxdığını, axşam yeməyinə evində nə bişirildiyini, keçən axşam baş verən söz-söhbətin nədən başladığını, hansı televiziya kanallarına üstünlük verdiyini və ən çox sevdiyin musiqinin hansı olduğunu və bu tipli digər şeyləri bildiyi halda ondan sirr saxlamaq olduqca çətinidir. Yaxın vaxtlaracaq insanlar hamama gedər və geri qayıtdıqda qonşuları onları salamlayaraq “Həmişə təmizlikdə” deyərdilər.

Amma bu çox ədalətli oyundur, çox güman ki, sən də qonşun haqda onun sənin haqda bildiyi qədər bilirsən. Yəqin ki, münasibətləri bu cür yaxınlaşdıran da məhz budur. Bəlkə də əsrlər boyunca baş verənlər İçəri Şəhərin yerli sakinlərinə xilas yolunun izolyasiyadan deyil, dostluq münasibətlərindən asılı olduğunu öyrətmişdir.

İçəri Şəhər haqda çox az miqdarda yazılı məlumatın olduğunu öyrəndikdə çox təəccübləndik. Digər ölkələrdə şəhərlərin mərkəzində belə bir “qiymətli daş” olsaydı, onun tarixi haqda saysız-hesabsız kitab və suvenirilər olardı. Biz hətta azərbaycan dilində belə elə də çox mənbəyə rast gəlmədik, ingilis dilində isə həqiqətdə heç nə yox idi.

Çox güman ki, bunun ilkin səbəbi siyasi sistemin tez-tez dəyişməsi olub. Azərbaycan dəyərli mənbələrə malik olduğundan acgöz qonşuların bir çox hallarda buna gözü düşmüş və onları uğurla ələ keçirmişlər. Məsələn, sovet dövründə, ötən tarixi dövrdəki neft maqnatlarının sahibkarlığını tərənnüm edən yazılar yazmaq sürgün və hətta ölüm ilə nəticələnə bilirdi. Bununla da, heç nəyi yazıya almamaq meylı yaranmışdı. Təəssuf ki, şifahi tarix tez bir zamanda faktların təhrif olunması və yaddaşdan silinməsi ilə nəticələnir.

Biz bu nömrəyə bir neçə sənəd daxil etmişik. Bunların arasında Bakuvinin 14 əsrdə ərəbcə və Xədicə Ağabəylinin rus dilində yazdıqları var.

Biz həmçinin İçəri Şəhərdən çıxmış yaxın dövrün ən parlaq zəkali şəxsiyyətlərinin də bəziləri haqda yazılar verməyə çalışmışıq. Bunların sırasına muğam musiqisini cazla birləşdirərək çox füsunkar muğam caz musiqisini yaratmış Vaqif Mustafazadə daxildir. Elmira Abbaslının müəyyən xarakterləri ifadə edən kuklları onun həyat fəlsəfəsinin dərinliklərini əks etdirir. Və öz orta əsrlər şəhərinin qorunmasında yaxında fəaliyyət göstərən rəssam Mir Teymurun müşahidələri olmadan İçəri Şəhər haqqında heç bir söhbət tamamlana bilməzdi. Bu incəsənət adamlarının hər biri İçəri Şəhərdə böyümələrini həyatlarını formalaşdıran ən güclü amil hesab edirlər.

Qurban Səidin İçəri Şəhərdən səhnələrin daxil olduğu və çox populyar kitaba çevrilmiş “Əli və Nino” əsərinin 25 dildə və 100-dən çox nəşrləri və təkrar nəşrlərinin olduğunu aşkar etməyimiz bizi heyran etmişdir. Bu faktlar həmin kitabı Azərbaycan haqda ən çox təsvir edən kitaba çevirir.

Üzərində tikildiyi arxeoloji qatları kimi İçəri Şəhərin də hələ tədqiq ediləsi çox cəhətləri vardır. Ümid edirik ki, jurnalımızın bu nömrəsi sizin tarixin nəbzini Azərbaycanda— Bakının İçəri Şəhərində öyrənmək və hiss etmək qərarınızı gücləndirəcək.

Veb direktor: Betti Bleyer

Tərcümə etdi: Ülviyyə Məmmədova

Yoxladı: Gülnar Aydəmirova

Redaktə etdi və veb üçüb hazırladı: Aydan Nəcəfova

AZERİ.org-a qoyuldu: Yanvar, 2005